

أعوذ بالله من الشيطان الرجيم

بسم الله الرحمن الرحيم

در مباحث گذشته عرض شد: این که می‌فرمایند بین انشاء در انشاءات تکوینیه و انشاء در انشاءات تشریحیه فرق است) از این نظر که در انشاءات تکوینیه فاصله‌ای بین تعلق انشاء به منشاء وجود ندارد و لکن در تشریحیه وجود دارد (خلاف و باطل است).

در تکوینیات و انشاءات تکوینیه هیچ حد فاصلی بین تعلق اراده در نفس مولا و بین مراد (که همان تحقق و تکنون خارجی آن صورت علمی است) وجود ندارد **إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ** (یس، ۸۲) این فاء فای زمانیه نیست بلکه صرفاً فای تعلیلیه و تأخیریه است، تأخر از نظر علیّی نه تأخر زمانی و این ترتب، ترتب علیّی است که علت اقتضای تحقق معلول را می‌کند بدون هیچ فاصله‌ای.

این مساله در مورد انشاءات تشریحیه هم به همین کیفیت وجود دارد می‌گویند که ممکن است مولا انشاء کند یک متعلقی را در حالی که زمان متعلقش بعد باشد اکرم زیداً لیلۃ الجمعة خب الان شنبه است و لکن در تکوینیات این مساله متحقق نیست یا اکرم زیداً إن جاء الان اصلاً شرط برای اکرام متحقق نیست پس چطور ممکن است که ما بگوییم در تشریحیات بین انشاء و منشاء متعلق انشاء فاصله نیست؟

جواب مساله به همان طوری که عرض شد این است که وجود خارجی این منشاء با وجود نفسی منشاء متفاوت است وقتی که مولا می‌گوید اکرم زیداً این هیئت او یک وجود نفسی دارد که وجوب باشد، هیئت افعال یک وجود نفسی دارد و یک وجود خارجی در وجود نفسی افعال که تعلق به ماده گرفته است که اکرام باشد، در آن وجود نفسی بین انشاء و منشاء فاصله‌ای و فرقی نیست و لکن نسبت به وجود خارجی منشاء فاصله است حالا آن فاصله هرچه می‌خواهد باشد بالاخره فاصله فاصله است، تفاوتی از این نقطه نظر ندارد، چه تفاوتی می‌کند که مولا بگوید اکرم زیداً الان، الان اکرام زید را بکن، خب بین این گفتن اکرم و بین اکرام زید که الان تعلق گرفته است فرض بکنید یک ساعت فاصله است، بین آن اکرام خارجی یک ساعت فاصله است و چه فرق می‌کند که بگوید الان اکرام بکن یا لیلۃ الجمعة اکرام بکن چه تفاوتی می‌کند تأخر، تأخر است، تأخر یک دقیقه باشد یا چند روز باشد.

شما ممکن است بگویید که در مقام انشاء شرایط اکرام فعلی باشد و لکن در انشاء نسبت به حال، و لکن انشاء نسبت به استقبال شرایط استقبال است و کفی به فرقا، ولی صحبت در این است که اکرامی را که مولا می‌گوید زید را اکرام بکن در لیلۃ الجمعة، لیلۃ الجمعة فقط ظرف اکرام است نه این که شرط برای اکرام باشد الان می‌گوید اکرام واجب است و این وجوب را شما باید در ظهر بجا بیاورید یا این وجوب را باید در

لیلةالجمعه بجا بیاورید ولی خود این منشاء و متعلق برای انشاء و متعلق برای این هیئت، خودش چیست؟ وجود فعلی است خود آن وجود فعلی عبارت است از همان وجود نفسی که مولا او را در هنگام انشاء قصد می کند و بین او و متعلق دیگر نباید اختلاف باشد، هیچ تفاوتی ندارد و هیچ فرقی نمی کند که بگوید الان زید را اکرام کن یا سال دیگر، هر دو یکی است چرا؟ چون آنچه را که نفس مولا به او تعلق می گیرد عبارت است از متعلق آن انشاء، که آن متعلق انشاء، لاینفک از انشاء است. در نفس مولا معنا ندارد فاصله بیفتد معنا ندارد مولا بگوید که این انشاء که من می کنم با آن منشاء اختلاف دارد انشاء را الان می کنم ولی منشأش یک سال بعد باید اتفاق بیفتد اگر این طور است پس در نفس مولا چه گذشته است؟ چه چیزی را مولا اراده کرده؟ انشاء بدون مراد و متعلق که معنا ندارد من وجوب را الان بگویم اما صلاتش را بگذارم فردا بگویم یجب علیک، خب چه چیزی یجب علیک؟ آن را فردا می گویم، می گوید خوب الان چیزی را قصد کردی یا نه؟ می گویم یجب را الان می گویم نصفش را الان می گویم نصفش را بعدا مگر من مولا نیستم خب من می خواهم این طوری به شما بگویم. الان می گویم فردا واجب است که شما فردا یک کاری را بکنی، می گویی چه کار کنم؟ می گوید صبر کن فردا بشود می گویم الان نمی خواهم!! این معنا ندارد؟ ممکن است که الان مولا یک چیزی را در ذهنش قصد کرده نخواهد بگوید ولی غیر از این که بگوید مولا چیزی را قصد نکرده، فقط یجب علیک، وجوبی را که متوجه مخاطب می کند وجوب متعلق وجوب می خواهد، متعلقش چه چیزی است؟ می گوید متعلقش را بعدا ببینم که چه کار کنم. چه کار کنم ندارد! معنا ندارد آن چیزی را حتی به نحو ابهام بالاخره فرض کنید مثلا ممکن است چند چیزی را مولا در نظر گرفته باشد بگوید یکی از این چیزهایی که من در نظرم است فردا به تو می گویم بالاخره آن متعلق مردد بین چند مساله است بدون تردید هم این معنا ندارد باشد.

پس بنابراین این که مرحوم نائینی می فرمایند که متعلق برای انشاء می شود با انشاء تخلف پیدا کند ولکن در مسائل تکوینیه این هم محل بحث و مورد نظر است.

بر این اساس مرحوم نائینی وارد در اصل مساله فرق بین واجب مطلق و مشروط می شوند با این بیان که چند مساله را نقل می کنند که آن مطالبش خیلی قابل توجه نیست و فقط اتلاف وقت است که این شرط آیا شرط ماده است شرط هیئت است شرط اجزائی است، اجزاء آن است، در نهایت صحبت شان به این برمی گردد که شرطی را که مولا در جمله بیاورد یا در جمله شرطیه خبریه یا شرطیه انشائیه مثل کلمات الشمس طالعی فالنهار موجود این شرط خبریه است یا اخباریه یا این که اکرم زیدا ان جاء یا اکرم زیدا ان فعل کذا یا فی موقع کذا. در امثال ذلک آن شرط به مفهوم جمله برمی گردد یعنی شرطی که در این جا هست در جمله اخباریه شرطیه اذا کانت الشمس طالعی فالنهار موجود مشروط ما در این جا وجود النهار است نه صرف الوجود تنها، نه النهار تنها، خب معنا ندارد النهار تنها، مشروط باشد به طلوع شمس، خود صرف الوجود هم که در آنجا معنا

ندارد پس وجود النهار که مفهوم جمله فالنهار موجود است این فالنهار موجود مفهوم جمله خبریه اخباریه مشروط می‌شود برای اذا کانت الشمس الطالعه.

و همین‌طور در جمله انشائیه که می‌گوید اکرم زیدا اذا جاء این نفس اکرام در این جا مشروط نیست یا نفس وجوب هم در این جا مشروط نمی‌شود، چون وجوب خودش بدون آن شیء موجب معنا ندارد، اگر شیئی واجب است اگر یک وجوبی است این وجوب موجب می‌خواهد، آنچه که به آن تعلق گرفته است می‌خواهد، وجوب لنگ در هوا که ما نداریم همین وجوبی که در اینجا مولا القاء می‌کند، متعلق وجوب به اضافه وجوب می‌شود چی؟ می‌شود مشروط یعنی وجوب الاکرام أو الاکرام واجب، این می‌شود وجوب برای اکرم زیدا اذا جاء وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... ﴿آل عمران، ۹۷﴾ این ان استطعت فحج می‌شود وجوب الحج عند الاستطاعه این وجوب الحج می‌شود مشروط برای ان استطعت یا الشرط للحج تحقق الاستطاعه، برای وجوب الحج تحقق الاستطاعه این مفهومی که در این جا مولا، آن را مشروط می‌کند برای این قضیه شرطیه ما، درست شد.

حالا معیاری که مرحوم نائینی در این جا بدست می‌دهند این است که در قیود و شرطهایی که مولا آن شرطها را در نظر می‌گیرد و آن مشروط را مرتب بر این شرط می‌کند از دو حال خارج نیست: یا از امور اختیاریه است یا غیراختیاریه در آن اموری که در آن شرطهایی که در اختیار مکلف نیست مثل زمان که در اختیار مکلف نیست آن شرطهایی که تحققش در اختیار مکلف نیست مثل وقوع یک حادثه مثل زلزال که در اختیار مکلف نیست شرط برای صلاة آیات وقوع زلزال است یا خسوف و کسوف و امثال ذلک است یا شرطی که فرض کنید که تحقق یک امر خارجی است، زید اگر یک امری را انجام بدهد که اصلا ارتباطی به من و آن مخاطب که مکلف است ندارد.

در شرطهایی که در اموری که وقوع آن در اختیار مکلف نیست مولا نسبت به امر و دایره طلب آن امور را فوق دایره طلب و مفروض الوجود فرض می‌کند، زیرا اگر بخواهد این اموری که تحققش در اختیار مخاطب و مکلف نیست در دایره طلب قرار بگیرد پس بنابراین موجب نسخ خود طلب مولا خواهد شد مولا وقتی که بگوید اذا زالت الشمس فصل صلاة الظهر اگر شمس زوال پیدا کرد وجوب بر شما متعلق می‌شود پس بنابراین هنوز که شمس زوال پیدا نکرده وجوب هم تعلق به شما ندارد مولا هیچ کار نکرده اصلا انگار حرفی نزده اگر این شرط تحقق پیدا بکند واجب است بر شما که زید را اکرام بکنید خب شرط که تحقق پیدا نکرده در اختیار مکلف هم نیست پس وجوب بر اکرام هم نیامده چون وجوبی که بر سر اکرام آمده است خود آن وجوب در مقام انشاء مترتب بر شرط غیراختیاری است شرط اختیاری هم حاصل نشده پس بنابراین وجوب هم اصلا حاصل نمی‌شود شرط اختیاری وقتی حاصل نشود وجوب هم در این جا اصلا حاصل نشده.

اگر مولا در اینجا مواردی را که در اختیار مکلف نیست مقارناتی که آن مقارنات در اختیار مکلف نیست زمانی که آن زمان در اختیار مکلف نیست وقوع حوادثی که آن حوادث در اختیار مکلف نیست اگر اینها را در دائره طلب قرار بدهد که طلب متعلق شده است به آن منشاء با تقید به این مقارنات این می شود خود نقض غرض این اصلا باعث نسخ وجوب و طلب خواهد شد خود طلب فی حد نفسه در این جا چیز نیست مثل آن ایقاعاتی که می گویند مترتب بر یک امر خارجی هست می گویند زوجتی طالق ان اتفق کذا این که دیگر معنا ندارد زوجتی طالق فرض کنید اگر زید از یک جا وارد شهر بشود زوجتی طالق را وقتی که دارد انشاء می کند زوجتی طالق این انشاء مترتب بشود بر یک امر غیر مفروض یا غیر متحقق الوجود اگر بخواهد تصور بشود خب چطور انشاء در این جا محقق شده؟ معنا ندارد یعنی این مقام اراده نمی شود در عین حال هم اراده بر این مساله باشد و هم انسان در عین اراده بر ایفاء یک امر نداند که این امر انجام می شود یا نه؟ اصلا نمی داند که انجام می شود یا نه؟

یا این که نسبت به عقد باشد می گوید زوجتی طالق زن من طلاق پیدا کند اگر آن بیاید خدایا بیاید دیگر این که دارم می گویم یک وقت نشود خراب بشود این اگر خراب بشود زوجتی طلاق (می گویند یکی رفته بود در بانک و بانک را زده بود و پولها را برداشت و بعد به آن مسئول بانک می گوید خب کی پولها را برداشته؟ گفت تو برداشتی زد توی کله اش و خلاصه او را کشت! یک مردی هم با زنش ایستاده بودند رو کرد به آن مرد و گفت کی پولها را برداشته؟ گفت من ندیدم کی برداشته ولی زخم دیده که تو برداشتی من ندیدم این دیده بیا حساب این را هم برس فعلا که هفت تیر دست افتاده بیا این مشکل ما را هم حل کن) خب در این صورت مولا که می گوید زوجتی طالق این زوجتی طالق را نمی تواند بگوید که انشاء مترتب بر یک امری باشد که نمی داند خود این امر را انجام می دهد یا نه این در صورتی که تحقق اراده از مراد است مقام اراده در این جا معنا ندارد این تخلف از مراد در این جا می آید.

ولی نسبت به یک امر اختیاری اگر آن امری که شرط برای آن فعل است امر اختیاری باشد مثلا طهارت باشد در اختیار او باشد کسب طهارت مائیه برای صلاة یا استقبال باشد ثوب و مقدمات و امثال ذلک باشد اگر در این امور باشد خب این می شود خارج از دائره طلب مولا او را تصور کند و طلب را اصلا مترتب فقط نفس همان متعلق انشاء و اراده بکند یجب علیک الصلاة این یجب علیک الصلاة مطهرا متطهراً، یجب علیک الصلاة بثوب الطاهر اراده متعلق برای صلاة شده است آن صلاة مشروط به لباس طاهر شرطش هم در اختیار مکلف است اشکال ندارد دیگر موجب نسخ خود امر و موجب نقض خود اراده نخواهد شد صلاة با طهارت را من به تو امر می کنم خب نسبت به صلاتش این طور است نسبت به طهارتش کسب طهارت کند نسبت به صلاتش امر تعلق گرفته است نسبت به ثوب طاهرش از بغچه بردارد نگوید لباسم کثیف است بغچه ام آن جاست یکی

من را بلند کند و بیاید لباسم را بپوشد نه بلند شو برو لباس را از آن جا بردار نسبت به استقبال در تمام این موارد مساله از این قبیل است.

آن وقت حالا اگر در این جا این مساله این امری که می تواند در اختیار مکلف باشد این مساله شرط قرار بگیرد مولا می تواند این امر را در دائره طلب قرار بدهد بشود واجب واجب مشروط یعنی در اختیار مکلف است که کسب این مقدمه و شرط را بکند و وقتی که این را انجام داد آن هم بر آن مترتب می شود مثلاً فرض کنید که مبیت به شب سیزدهم لیلۀ ثلاثی عشر ذیحجه مبیتش در اختیار مکلف است مکلف می تواند مبیت بکند یا نکند این در اختیار مکلف است واجب نیست اما اگر مبیت کرد شارع می گوید يجب عليك الرمي ليلي الثالث عشر رمي مترتب بر این است می تواند خود مکلف این امر را انجام ندهد در روز دوازدهم قبل از غروب آفتاب از منی خارج بشود خوب امری هم بر او مترتب نیست .

من باب مثال چیزهای دیگر نسبت به خیلی موارد داریم که اگر مثلاً فرض کنید در ماه رمضان ما بنا را بر این بگذاریم اختیار سفر را شارع بر عهده مکلف گذاشته و از آیه شریفه ما این مساله را بفهمیم **أَيَّاماً مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ ... ﴿البقرة، ۱۸۴﴾** اگر در این جا سفر بود يجب عليك القضا اگر حاضر باشی يجب عليك .

یا فرض کنید مثلاً اختیار اقامت عشره ایام در سفر و عدم اقامه عشره ایام را در اختیار مسافر است که مسافر وقتی که وارد یک شهر بشود اختیار دارد عشره ایام اقامت کند يجب عليه تمام اقل عشره ایام باشد يجب عليه القصر پس قصر و اتمام در اختیار مکلف است به اختیار شرط این وجوب که شرطش اقامه و عدم اقامه باشد این هم فرض بکنید می تواند دو روز و بیشتر باشد و امثال ذلک .

در این صورت این می شود واجب مشروط اگر شارع اختیار این فعل را در مقام بیان به مکلف داده است و او را در دائره تکلیف قرار داده است خود اختیار شرط را در دائره تکلیف قرار داده نه خارج از دائره تکلیف به این منوال که آن تکلیف مولا تعلق می گیرد به قصر مترتب بر نیت اقل من عشره ایام وجوب تمام مترتب بر اقامه عشره ایام که خود این اقامه عشره ایام هم در دائره طلب آن اراده مولا به او هم تعلق گرفته است بعنوان اختیار و اختیارش در دست چیز است این در این جا می تواند این امر اختیاری هم در دائره طلب قرار بگیرد واجب بشود واجب مشروط هم خارج از دائره طلب قرار بگیرد که امر وجودی باشد یعنی این دیگر بسته به اراده و نظر مولاست که در مقام اراده و انشاء مولا چطور اراده کرده است این می شود واجب مطلق .

با توجه به این مساله و مطلبی که ما در بحث های قبلی نسبت به شرطهایی که آن شرطها را مولا لحاظ می کند در القاء امر آن مطالبی که گفتیم مطلب مرحوم نائینی بطاننش دیگر واضح می شود .

دلیل بر این مساله همان طور که قبلاً گفتیم این است که آنچه را که دخالت دارد در اراده مولا اختیار

مكلف بر انجام آن شرط و عدم اختیار نیست آنچه که دخالت دارد در اراده مولا، نفس انبعاث طلب و انبعاث داعی است نسبت به خصوصیات خود متعلق او فقط دخالت دارد در اطلاق و اشتراط، نه اختیار مكلف نسبت به ایجاد حوادث و عدم اختیارش لذا در بحث زوال وقتی که شارع می گوید یک ساعت دیگر یجب علیک صلاة الظهر مگر زوال شمس در اختیار مكلف است؟ پس چرا می گوئیم صلاة شمس واجب مطلق است چرا می گوئیم؟ به خاطر این است که وقتی که مولا وجوب صلاة ظهر را در نظر گرفته است وجوب صلاة ظهر را علی کل حال و بای نحو کان در نظر گرفته است منتهی آن وجوب را مشروط به صلاة کرده است و وقتی که می گوید اکرم زیدا ليلة الجمعة آیا وجوب اکرامی که الان می گوید مشروط است یا مطلق است؟ وجوب مطلق می شود چرا؟ زیرا این وجوب تعلق گرفته است بر اکرام بای نحوکان و فی ای شرائط. الا این که ظرف اکرام ليلة الجمعة پس ليلة الجمعة داخل در خود آن طلب نیست بعنوان ظرف برای وجوب اکرام است نه این که داخل در آن محدوده در آن دائره طلب باشد.

پس بنابراین این که ایشان می فرمایند اگر شرط شرط اختیاری باشد و شارع شرط اختیاری را می تواند در دائره طلب قرار بدهد چون اختیاری است و اگر در اختیار نباشد شارع نمی تواند او را خارج از دائره طلب قرار بدهد باطل محض فی البطلان این در خارج از دائره طلب قرار دادن اصلا به اختیار و عدم اختیار مكلف بر نمی گردد به خود خصوصیتی برمی گردد که آن خصوصیت را مولا در مقام انبعاث طلب و داعی برای تعلق این امر در نظر گرفته است معرای از شرط یا به ضمیمه آن شرط اگر شارع آن نفس متعلق را در نظر گرفته باشد بدون امر دیگری و طلب به خود او تعلق گرفته باشد این می شود واجب مطلق اگر او را داعی برای خود آن اراده و انشاء خود آن متعلق فی حد نفسه نباشد بلکه امر دیگری باشد که در صورت تحقق آن امر بر داعی برای خود آن متعلق پیدا می شود قبل از حصول آن امر اصلا داعی نباشد مثل چی؟ مثل وجوب صلاة بالنسبه به اقامه، شارع به خود تمامیت اراده و طلب او تعلق نگرفته است به صلاة تعلق گرفته نه به تمامیت و نه به قصر هیچ کدام، این وجوب قصر و وجوب تمام مترتب بر تحقق یک شرط است آن شرط را در اختیار او گذاشته است والا داعی مولا برای او نیست مولا نه داعی برای قصر دارد نه برای اتمام می گوید دست خودت است نه مولا داعی برای نماز آیات دارد که بخواند می گوید در صورت تحقق این حادثه یجب علیک الصلاة الایات که این مساله را عرض کردیم.

حالا البته وقت گذشت انشاء الله تتمه اش برای فردا که با توجه به این قضیه اصلا مساله اختیار مكلف در اراده مولا در انشاء ارتباطی ندارد و این قضیه اصلا ربطی به مكلف ندارد و این تعریف واجب و مطلق، تعریف باطلی است.

اللهم صلی علی محمد و آل محمد